

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

DIYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERGİ

1983

TEMMUZ - AĞUSTOS - EYLÜL ● CİLT : XIX - SAYI : 3

AHLAK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Abdullah ÖZBEK

Ahlâk eğitimi, ahlâki deterleri benimsemek ve eylem haline getirmektir.¹ Ahlâk eğitimi insanda bulunan bütün duyguları ve güçleri kontrol altına almayı hedef almıştır. Bu güçlerin köreltilmesi ve yok edilmesi sakınca değildir. Büyük çapta değişik fikir ve hareket ayrılığı ihtiva eden ahlâk ekollerinin ortaya çıkışı, insandaki bu güç ve duyguları bütün halinde ele almayışlarından. Değişik ahlâk sistemlerinin sebebini de burada aramak gerekir.

Her toplumda ahlâki olmayan, girkin fiil olarak kabul edilen bir takım davranış bozuklukları vardır. Yalancılık, hırsızlık, sorumsuzluk, adam öldürme, sözünde durmama, adaletsizlik v.s. bunlardandır. Şüphesiz ahlâk eğitimi, bu kusurları yok edip yerine iyi davranışlar kazandırmaya çalışacaktır. Fakat asıl hedef, bu kötü davranışlardan bulunmayan insan tipi yetiştirmektir.

Ahlâkla ilgili bazı kitaplarda, ahlâkın hedefi olarak, bu kusurları yok etmek ve yerine ahlâki vasıfları yerleştirmek şeklinde iddialar vardır.²

Bize göre bu yol, negatif bir yoldur. Böyle olunca da ahlâk eğiti-

minin hedefi olmaktan çok uzaktır. Önemli olan çocuk kötü alışkanlıkları kazanmadan tedbir alınmasıdır.

Ahlâk eğitiminin ilk yapıldığı yerler âile ocağıdır. Anne şefkatinin desteğiyle çocuğa her türlü ahlâki değerleri vermek mümkündür. Onun için kadınlara en büyük ahlâk eğitimcisi gözüyle bakabiliriz. Kadınları eğitmek, bir bakıma insanları terbiye etmeye yönelmektir. İnsanlar arasındaki ahlâki kuvvetlerin yayılması ve genelleştirilmesi ancak kadınların iyi eğitilmesiyle mümkündür.

Ahlâk eğitimi için, önce insanı iyi tanımak gereklidir. Çünkü insanda bulunan tabii güçler, davranışların karakter ve yönünü ortaya koyar.

Bütün uzuvları yerinde doğmuş bir çocuk, fitratının müsadese ölçüsünde mükemmelliğe ulaşabilir. İnsanın bu kabileyete sahip olması, her zaman ilgi gösterilmesi gereken bir varlık olduğunu gösterir. Gerekli ilgiyi gördüğünde arzu edilen güzel ahlâka kavuşabilir. Meselâ bir elma çekirdeği hiçbir zaman elma ağacı değildir. Fakat uygun bir yere diki-
lir, gelişmesi ve büyümesi için yeterli hizmetler yerine getirilirse, günün birinde ağaç olur.

İnsan ilk defa yaşamasını temin için maddî lezzetlere koşar. Bu davranışlar kendiliğinden olur. Bu durum, insanda lezzete doğru bir hareketin olduğunu gösterir. Daha sonra bu hareket artarak çeşitli istekler şeklinde kendisini gösterir.

- (1) M.M. Raşit Öymen, Ahlâk Eğitimi, İst. 1975, s. 25.
- (2) Bak: M.M.R. Öymen, a.g.e. s. 29; Mehmed Said, Ma'kes-i Fazilet, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İst. 1319 R. s., 15.

AHLAK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Yaş ilerleyince zihinde bir takım istekler belirir. Sevgi ve kızgınlık gibi kuvvetler, insanın hareketlerinin yönünü belirler. İnsanın, fiillerinde ayırım yapabildiği çağ ise, "akıllılık çağı" olarak isimlendirilir. İnsanın insan olarak yaptığı şeyler, "mutlak hayır"ın görüntülerini ortaya koyar. Bu görüntülerden ilk defa "utanma" ve "korku" gözümüze çarpar. Çocukta ilk önce hayrı tespit etmemizi gerektiren ve akıllı olduğunu gösteren duygu utanma duygusudur. Çünkü utanma, kötülüğün hissedildiğini gösterir. Çocuk böylece sakınır ve çekinir, kendisinde olan kötü şeylerin açıklanması ve ortaya çıkmasından korkar.

Çocuğa baktığımızda onun utanmış olduğunu ve başını önüne eydiğini görürüz. Bu durum insanın ilk asaletini gösterir. Bundan da anlaşılıyor ki, çocuk iyilik ve kötülük kavramını hissetmektedir.

İnsanda bulunan bu vasıf, her zaman ahlâk eğitimine müsaiddir, fakat ihtimal ve terk edilmemesi gerekir. Aksi takdirde kötü vasıflarla karışma sonucu bozulur.

Çocuğun benliği, fazileti kabul edecek özelliktedir. Örneğini gördükten sonra, red edeceği hiçbir şey yoktur. Onun için ilk defa, çocuğun zihninin faziletlerle uyarılması gerekir. Daha sonra da çocukta görülen iyi huylar övülürse, iyi hareketler yapmaya çalışır, kötülenmekten korkar.³

Ahlâk Eğitimine Tesir Eden Faktörler

Ahlâki faziletlerin davranış haline gelmesi için, alışkanlık haline gelmesi gerekir. Hareketler devamlı alıştırma ile alışkanlık haline dönü-

şürler. İbn Miskaveyh ve Gazâli de bu görüştedir.

Ahlâki davranışların kazanılması için şu özellikleri göz önünde bulundurmalıyız:

1. Alışkanlık

Davranışlar, istenilen fiillerin sürekli tekrarı sonucu oluşur. Kişinin kötü bir ahlâktan iyi bir ahlâka yönelmesi de yine aynı şekilde uzun tekrarı gerektirir. Yahut kişide daha önce mevcut olmayan belirli bir ahlâkın oluşturulması kastedildiğinde yine aynı yol geçerlidir. Kabullenilen bu fiilin övülmesi ve tekrar edilmesi sonucu ahlâki faziletler, kişiyle bütünleşen ve ayrılmayan bir âdet olup onun gerçek tabiatı haline gelir. Yani onun için ahlâk olur, düşünmeye ve tercih etmeye gerek kalmadan kendiliğinden olur. Bir kimsenin bir kaç kere yardım yapması onu cömert yapmaz. Cömertlik alışkanlık haline geldiğinde ahlâki bir değer kazanır. İşte alışkanlıktan kastedilen, bir tek fiilin defalarca, yakın aralıklarla, uzun zaman tekrar edilmesidir. Güzel ahlâk, âdet yoluyla ancak bu şekilde kazanılır.⁴

Alışkanlıkların kazandırılmasında eğitimcilere, anne-babalara, nasihatçılara, mürsitlere büyük iş düşmektedir. Kötü ahlâkın izlerinin silinmesi, toplumda ve kişilerin hayatında iyi ahlâkın oluşturulması buna bağlıdır.

Alışkanlıklar çok iyi öğrenilmiş, otomatik olarak yapılan hareketler olduğuna göre, şahsiyetin önemli bir

(3) İbn Miskaveyh, Tehzibu'l-Ahlâk s. 63.

(4) Muhammed Beysar, El-Akide ve'l-Ahlâk, Kahire, 1968, s. 200.

yanını oluşturur. Onun için bazı alışkanlıkları kazanmak ve bazılarında da kurtulmak için neler yapmak gerektiğini bilmek, herkesi ilgilendiren bir konudur. Alışkanlık kazanma aynı zamanda önemli bir öğrenme türüdür. Yapılan incelemeler göstermiştir ki, bir davranışın alışkanlık haline gelebilmesi için çok tekrar edilmesi yanında, doyum sağlayıcı ve bir ihtiyacı giderici olması gerekir. Bu yüzden ahlâki değerlerin öğrencinin ihtiyaçlarına göre sunulması, daha çok doyuma götürecektir, belkide fazla tekrara gerek kalmadan benimsenecektir.

Alışkanlıklar çok iyi belenmiş fikirler, hareketler ve duyuslardan meydana gelir.⁵ Bu da göstermektedir ki, başta iyi bir ahlâk eğitimi sonrada bu doğrultuda kazandırılacak alışkanlıklar ahlâk eğitimi için en geçerli yoldur.

2. Çevre ve örnek

Alışkanlıkların kazandırılması ve ahlâki değerlerin benimsetilmesi için çevrenin fonksiyonu büyüktür.

Çevre ikiye ayrılır: Tabii ve sosyal çevre. Tabii çevre, iklim, hava, su, dağ, ova, v.b... Sosyal çevre ise, ev, okul, arkadaş, örf ve âdetler, toplum düzeni, okunan kitaplar v.b...

Çevrenin çeşitli şekillerde insana tesir etmesi değişmez bir kanundur. Bu, sadece insana mahsus değildir. Canlı olan her şey için bunu söyleyebiliriz. İnsan büyük ihtimalle çevrenin etkisiyle şekillenir. Soyaçekimde, çevreye uyumda ve çevreyi etkilemede büyük rol oynar.

Âile ve okul, ahlâki davranışlara birinci derecede tesir ederler. Çocuk âilede her şeyi gözler, âdetâ

bir fotoğraf makinası gibi kaydeder.

Okul ise düzenli bir eğitim yeridir. Çocuk burada gördüklerini doğru olarak kabul etmeye hazırdır. Diğer taraftan çocuk, duygu ve düşüncelerini burada ortaya koyma fırsatını bulur. Kişiliğini de burada kazanır. Ahlâk eğitimi açısından bu nokta çok önemlidir. Çünkü çocuk grup faaliyetleri içerisinde ahlâki davranışlarını ortaya koyar.

Sihhatli bir ahlâk eğitiminin yapılabilmesi için, âile-okul-devlet üçlüsünün el ele vermesi gerekir. Bunların sorumsuzluğu, gençliği anarşiye sürükler. Çünkü bunların her biri kişinin çevresi olması itibariyle davranışların plânlayıcısıdır.

Âilenin sosyo - ekonomik durumu çocuğun ahlâki davranışlarına tesir eder. Yoksul çevrenin çocukları ile zengin çevrenin çocukları arasında ahlâki yönden görüş farkları bulunabilir. Bunlar temel eğitim basamağında çözümlenmelidir. Bu arada radyo ve televizyonun iyi bir ahlâk eğitimi vasıtası olabileceği unutulmamalıdır. Sorumluluk ve fedakârlık duygusunu kazandırdığımız gençlik ancak yarımın garantisidir.

Menfaatle ahlâk bir arada bulunamazlar. Her türlü kötülüğün başında yer alan menfaaticiliği yıkmak için, âilede ve okulda müessir tedbirler alınmalıdır.

Ahlâk eğitiminin sağlam temellere dayanması için saydığımız bütün çarelere baş vururken, dikkat edeceğimiz birinci özellik, çocuklara iyi örnek olmaktır. Böylece çocuk çevresine göre kendisini düzeltebilir.

(5) Feriha Baymur, Genel Psikoloji, 4. Baskı, İst. 1978, s. 176.

AHLAK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Yapmadığımızı söylemekle onların çevrelerini çelişkili hale getireceğimizi unutmamalıyız. Böyle bir durumda "siz niçin yapıyorsunuz?" sorusuyla karşılaşırız. Başkalarına iyiliği tavsiye edip kendimizi hiçbir zaman unutmamalıyız.

Çocuk aile çevresinde gördüğü iyi hareketleri yapa yapa, bir çok alışkanlıklar kazanır. Ailede kazanılan alışkanlıklar, o kadar köklü ve kuvvetli olur ki, bunların yeni çevrelerde, okulda ve sokakta bozulması, âdetâ imkânsız hale gelir.

Çocuğa, okulda hocalarından ve arkadaşlarından duydukları, kitaplardan okudukları ve kahramanların hayatları büyük tesir ederler. Sahip olduğu din ve bağlı bulunduğu sosyal çevre, çocuğun hayatının şekillenmesinde bütün yönleriyle kendisini gösterir. Diğer taraftan bugün artık aile, okul ve mahallenin kültürel değerleri ötesinde sosyo - ekonomik, sosyo - politik ortamın da hesaba katıldığı bir gerçektir.⁶ Bunların hepsi örneğin oluşmasında müessirdirler.

Bazan insanın tabii özellikleri de, seçeceği örneği belirlemede kendisini hissettirir. Soydan gelen kahramanlık, korkaklık, aptallık ve cesaret duyguları da örneğin sınırlarını çizer.⁷

İnsanlığın gelişim tarihinde bir çok değişiklikler olmuştur. Sanatlar da, bilimlerde, yaşayış tarzlarında ve sosyal hayatta olagelen köklü değişimler, her şeyi değiştirdiği halde, âilenin çocuk eğitiminde oynadığı rolün önemi hiç sarsılmamıştır.

Endüstri hayatının gelişmesi ve büyük şehirlerin meydana gelmesi, aile hayatına çok zarar vermeye beraber, devlet ve toplum hayatında

aile eğitiminin kuvvet ve kudretine inanmakta herkes birleşmektedir.

Toplumda ait değer hükümleri, hayat görüşleri, örfler ve âdetler ancak âilenin aracılığıyla ferde intikal edebilir. Toplumda hakim bulunan "doğru" ve "yanlış", "iyi" ve "kötü" anlayışı da, aile süzgecinden geçerek ferdin idrakine ulaşabilir. Böylece aile, çocuğun sosyalleşme sürecinde ilk ve en mühim görevleri yerine getirmektedir.⁸

Aile eğitiminin önemi, özellikle şu noktalara dayanmaktadır:

a. Aile hayatının temeli sevgiye, güvene, bağlılığa ve karşılıklı anlayışa dayanır. Bu bakımdan normal aile yuvası, çocuk eğitimine elverişli bir çevredir. Pürüzsüz ve hilesiz bir aile hayatı içinde büyüyen çocuğun, kabiliyetleri iyi yönde gelişmeye elverişlidir.

Eğer çocuk ailede yeterli sevgiyi bulamamışsa, intikamcı bir ruhla yetişmektedir. Çünkü insan yaratılışı icabı sevgiden, iltifattan hoşlanan bir varlıktır.

Suçlu çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, anne - babasından birisi, ya da ikisi ölmüş, yahut ayrılmış çocukların, üçte ikilik bir oranla, suç işlemede birinci sırayı aldıkları görülmüştür.⁹ Çünkü bu çocuk-

(6) Neda Armaner, Okulda Çocuğun Düşünce ve Davranışı, A.Ü. İ. Fak. Dergisi, c, XXIV; Ank. 1981, s, 168.

(7) Ahmed Emin, a.g.e. s, 78.

(8) Amiran Kurtkan, Sosyolojik Açısından Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları, İ.Ü. Ed. Fak. Yay. İst. 1977, s. 47.

(9) Sulhi Dönmezer, Kriminoloji, İ.Ü. Hukuk Fak. Yay. İst. 1975, s. 257.

lar sevgiden mahrumdurlar. Bu duygu çocuğa, aile yuvasından başka bir yerde verilemez. Çocuğu, tabii hakkı olan sevgiden mahrum ettiğimizde, hayatın manasını kavrayamaz, kötü bir kişilik geliştirir.

Araştırmalarla ulaşılmış olan bu sonuçlar, çocukların eğitiminde âilenin önemini, özellikle zamanımızda) iyice gün ışığına çıkarmıştır. Maddî bakımdan imkânları son derece mükemmel bile olsa, çocuk bakım müesseselerinin âilenin yerini tutamayacağı, iyice anlaşılmıştır. Bu sebepten en son çare olarak buralara başvurulması tavsiye edilmiştir.¹⁰

b. Şahsiyet âile ortamında gelişir. Çocuğun toplum değerlerine uygun bir kişi olarak yetişmesi, başta âile çevresinde sağlanır. Bir toplumun kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılması, âilede başlar; okulda ve çevrede sürüp gider.¹¹

Aile çocuklara kültür aktarırken, devamlı yol göstererek davranışlarına yön verir ve ahlâkını oluşturur. İşte çocuk, bu işlemler yapılırken, örnek alacağı kişinin durumunu da gözlemekten geri kalmaz. Bu kişi her gün gördüğü bir kişi de olabilir, hikaye ve masallarda dinlediği birisi de...

c. Aile küçük bir toplumdur. İnsan ilişkilerinin sergilendiği küçük bir sahne olarak da düşünülebilir. Çocuk bu sahnede, insan ilişkilerini bütün karmaşık yönleriyle izler ve yaşar. Bu ilişkileri belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu davranışları âilede kazanır. Anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda, takınacağı tavırları da evde öğrenir.

Çocuk, özellikle okul öncesi dönemde, ana ve babasının çok baskın etkisi

altındadır. Onların olumlu ve olumsuz yanlarını içine sindirir. Ancak hep alıcı ve pasif kalmaz. Ana baba ve kardeşleriyle sürekli bir etkileşim içindedir. Başka bir deyişle, o da kendi yönünden onları etkiler.

Bunun yanında, çocuk keskin bir gözlemcidir., Ana ve babasının kendisiyle ve kardeşleriyle olan ilişkisini devamlı gözler ve değerlendirir, sonuçlar çıkarıp tepki gösterir.

Bu sebepten dolayı, âile içindeki ilişkilerin temelini ana ve babanın birbirine karşı tutumu oluşturur. Onların sevgi ve anlayışla sürdürdükleri karı koca ilişkisi, evin genel havasını belirler. Uyumlu ve sıcak ilişkiler, ana ve babadan çocuklara yayılır. Gergin ve sürtüşmeli bir karı koca ilişkisi, çocuklar için güvensiz ve tedirgin edici bir ortam yaratır.

Âilede çocuklara iyi örnek olunmalı, ahlâken iyi örnek olabilecek kişiler anlatılmalıdır. Zararından sakındırmak maksadıyla da olsa, hiç bir zaman kötü şahıslardan bahsedilmemelidir. Mukayese yapma çağına geldiği zaman, doğrunun yanı sıra yanlış da tanıtmanızda bir mahzur yoktur.

Bir millet, bir toplum, maddî bakımdan perişan olabilir, fakat kökü kuvvetli olan bir milleti, dünyanın hiç bir yabancı kuvveti yok edemez. İşte bu kök ve kuvvet kaynağı âiledir.¹²

(10) Osman Yaşar, Çocukların Müesseselerde Bakımı, T.C.S. ve S.Y. Bak. Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Yay. No: 14, Ank. 1962, s. 2.

(11) Atalay Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, T. İş Bank. Yay. II. Bas. Ank. 1979, s. 93.

(12) H.F. Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, M.E. Yay. İst. 1977, s. 111.

AHLAK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Âile hayatından sonra en önemli çevre okuldur. Okul ve sınıf hayatı, âile hayatına benzemez. Okul sınıfları, isteyerek ve seçilerek karulan bir oyun grubu da değildir. Sınıf zorlayarak meydana gelen bir topluluktur. Zira öğretmen ve öğrenciler, kendilerine ayrılan bir yerde oturmaya ve çalışmaya mecburdurlar. Bu yerin beğenilmesi veya beğenilmemesi hiç söz konusu değildir.

Okul, ilköğretimden üniversite sonuna kadar olan devreyi içine alır.

Okul insan benliğinde çok kuvvetli etkisi olan bir kuruluştur. Öğrenmiş olmanın verdiği güven, insanları daima yeni hedeflere yöneltir. Yeni hedefler ise farkında olunsun olunmasın yeni örneklerin benimsenmesine yol açar. Hem temel eğitim hem orta eğitim basamağı bu açıdan çok renklidir. Öğrencilerin kişilik yönünden olsun, bilgi yönünden olsun örnek alacakları öğretmen daha çok bu devreye rastlar. Bu devrede öğrenciler, her konuda kendilerine ideal örnekler ararlar.

Öğrencilerin bu özellikleri göz önünde tutularak özellikle temel eğitimde soyut ahlâk kaideleri üzerinde fazla durulmamalıdır. Hikayeler ve büyük adamların hayatından misallerle fedakârlık ve iyiliğe dair canlı örneklerle ahlâk eğitimi verilmelidir.¹³

Ahlâk eğitiminin asıl verilmesi gereken yer ise, orta eğitim basamağıdır.¹⁴

Çevre de, ahlâk eğitiminde önemli bir faktör olup sahası geniştir. Aileden devlet yapısına kadar olan çevrede kendisini gösterir. Bu bakımdan çevre, bir nevi insanın kalbidir.

Bir toplumda insanlar, kendi değerler sistemini başkalarınınkinden üstün görürler ve olayları, içinde yaşadıkları toplumun değerler sistemine göre yargırlarlar.¹⁵

İster tabii çevre, ister sosyal çevre olsun, davranışlarımızda rolü büyük olup etkileri açıkça görülür. Fakat ahlâk eğitimi açısından ele aldığımız çevre, daha çok sosyal çevredir. Çünkü bu çevre insan kültürünün yansıdığı yerdir. Bu çevre kişiyi dört bir yandan kuşatmıştır. Direkt ve indirekt yollarla insana tesir ederler.¹⁶ Ahlâki değerler açısından konuya baktığımızda çevrenin önemi bütün gücüyle kendisini gösterir. Meselâ Beyaz Amerikalı'nın Zenci'yi görünce, takınmış olduğu düşmanca tavır çevreden öğrendiklerinin bir ürünüdür.¹⁷

Bir Ders Olarak Ahlâk Eğitimi

Ahlâk eğitimi genel eğitimin içinde düşünmek zorundayız. Eğitimden maksat, insanı terbiye edip belli hedefler doğrultusunda yetiştirmekse, aynı gayeyi taşıyan ahlâki faktörü de ondan ayrı düşünmeye imkân yoktur. Onun için ahlâka ait eğitim ve öğretimin belli bir metod içinde ve belli bir esasa dayandırılarak verilmesi ve geliştirilmesi zaruridir.

Ahlâksız milletlerin uzun süre yaşamaları imkânsızdır. Bir toplum

(13) H.Z. Ülken, Eğitim Felsefesi, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı Yay. İst. 1967, s. 173.

(14) H. Z. Ülken, a.g.e. s. 209.

(15) Feriha Baymur, a.g.e. s. 275.

(16) Joseph Tiffin, Frederic B. Knight and Eston Jackson Asher, The Psychology of Normal People, Boston, 1946, p. 67.

(17) A.R.M. Essawi, Studies in Social Psychology, Beyrut, 1974, p. 144.

yen ve biteviye konu ve hedef değiştiren insanlar yapar.²²

Çocuk ilk ahlâk dersini anne ve babasından alır. Onlarda görüp beğendiği davranışları tekrarlayarak kendine mal eder. Önce çok yüzeysel bir taklitle başlayan bu benimseme, giderek ana - babasının özelliklerinin kendi kişiliğine sindirilmesi yolunda gelişir.

Türkiye'de okul öncesi eğitim, tamamen âilelere bırakılmıştır. Anaokulu v.b. kuruluşlardan yararlanan çocuk sayısı hiç yok denecek kadar azdır. Bu yüzden ülkemizin durumunu dikkate alarak, ahlâk eğitimini âilelere kadar ulaştırmalıyız. Bunun için başta yapılacak iş kitle haberleşme araçlarını tesirli bir şekilde devreye sokmaktır. Anne - babaların çocuklarına rehberlik edecek seviyeye gelmeleri için bütün imkânlar seferber edilmedikçe, sağlıklı bir eğitimin yapılması mümkün değildir. Okuma yazma kurslarında da konuya eğilmek gerekir.

Bugün âilelerde yapılan ahlâk eğitimi yetersiz ve şursuzdur. Probleme köklü bir çözüm getirmek gerekmektedir. Bunun için:

a. Her vatandaşın anlayacağı şekilde, 0-7 yaş çocuğuna uygulayacağı bilgileri ihtiva eden resimli el kitapları hazırlanmalıdır. Çocuk bir

işyerine getirilirken çocuk psikolojisi göz önünde bulundurulmalıdır.

b. İmam-Hatip Lisesi mezunu olan köy imamlarına görev verilmek suretiyle her yerde 0-7 yaş çocuğu için kontrollü din ve ahlâk eğitimi kursları açılmalıdır.

c. Çocuklara ahlâkî davranışları kazandıran oyunlar derlenip oynanmasının teminine gidilmelidir.

d. Anaokullarında çocukların anlayacakları şekilde din ve ahlâk bilgisi verilmelidir. En azından kendi kendisini eleştirmek öğretilir. Bunu kazanan çocuk ahlâk eğitimi için elverişli bir seviyeye ulaşmış sayılır. Yani sonraki yıllarda öğreneceği ahlâk ilkeleri için anaokullarında temel oluşturulmalıdır.

e. Çocuklar için ahlâkî yönden sembol durumunda olabilecek kişilerin hayatları fırsat buldukça anlatılmalıdır. Konuyla ilgili resimli kitaplar da hazırlanabilir. Diğer taraftan bayram v.b. günlerde çocuklara hediyeler ikram edilmelidir. Tabiki bunlar çocuğun ilgisini çekecek şekilde hazırlanırsa eğitimci değeri yüksek olur.

(22) H.Z. Ülken, a.g.e. s, 169. (H. Wallon, 'Enfant turbulen'den naklen)